

Анотація

Статтю присвячено діахронічному дослідженню вигуків в англійській мові на матеріалі лексикографічних джерел. Встановлено мовні засоби вираження інтер'єктивності в середньоанглійській (СА) мові та джерела їхнього походження. Визначено, що СА вигуки за структурою є однослівними і багатослівними, за походженням – первинними і вторинним, а основним джерелом походження виступає давньофранцузька мова. Серед СА вигуків значно виділяється група вигуків-пейоративів, яким притаманне негативне прагматичне значення.

Ключові слова: діахронія, прагматика, середньоанглійська мова, інтер'єктивність, первинні вигуки, вторинні вигуки, вигуки-пейоративи.

Аннотация

Статья посвящена диахронному исследованию междометий в английском языке на материале лексикографических источников. Выделены языковые средства выражения интеръективности в среднеанглийском (СА) языке и источники их происхождения. Определена структура СА междометий – однословная и многословная, по происхождению они – первичные и вторичные, а главным источником заимствования выступает древнефранцузский язык. Среди СА междометий заметно выделяется группа междометий-пейоративов с отрицательным прагматическим компонентом.

Ключевые слова: диахрония, прагматика, среднеанглийский язык, интеръективность, первичные междометия, вторичные междометия, междометия-пейоративы.

Summary

The present paper deals with a diachronic study of interjectivity in the English language based on the lexicographical data. The Middle English (ME) linguistic means of interjectivity and their origin have been determined. According to their structure ME interjections are monolexemic and polylexemic; according to their origin they are primary and secondary, and the main source language is Old French. The group of pejorative interjections carrying the negative pragmatic component stands out among ME interjections.

Keywords: diachrony, pragmatics. Middle English, interjectivity, primary interjections, secondary interjections, pejorative interjections.

УДК 811.161.2'373.46:821

Коваль О. В.,

кандидат філологічних наук,

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЯК ЗАСІБ УВИРАЗНЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ХХ СТОЛІТТЯ)

Трансформація стійких словосполучень є одним із актуальних питань у мовознавстві. Кардинальні зміни суспільно-політичних орієнтирів, потреба в номінації нових понять і явищ, посилення експресивних функцій мови сприяли індивідуально-авторському переосмисленню фразеологічного матеріалу.

Творча трансформація фразеологізмів завжди зумовлена конкретними стилістичними завданнями. Оскільки стійкі словосполучення у мовленні виконують функцію образних одиниць, вони “використовуються з певними художньо-виражальними настановами або набувають того чи іншого емоційного забарвлення” [4, 156]. Використання в поетичному тексті фразем як експресивних

одиниць стає засобом стилістичного увиразнення поетичного мовлення, адже для фразеологізмів характерною є “ціла низка властивостей, завдяки яким вони є одним із найяскравіших художньо-образних засобів мови” [6, 52]. Більшість стійких словосполучень виконують емотивну функцію, бо не тільки називають певні явища, а й водночас оцінюють їх.

Явище трансформації фразеологічних одиниць у художньому мовленні вже тривалий час привертає увагу дослідників. Різні аспекти функціонування й модифікації фразеологізмів у текстах засобів масової комунікації розглядають С. Коновець [14], О. Скиба [23], у працях Н. Голубевої [7], А. Савенко [23] висвітлено функції фразеологізмів у контексті прецедентності. Явища трансформації фразеологічних зворотів у художньому тексті широко проаналізовано в дисертаційній роботі Л. Давиденко [8].

Багатогранність проблеми трансформації фразеологізмів постійно спонукає мовознавців до аналізу і всебічного дослідження подібних процесів, чим й зумовлено **актуальність** нашого дослідження.

Метою роботи є аналіз модифікації емотивності оказіональних фразеологізмів у поетичних творах ХХ століття.

Загальній меті дослідження підпорядковане виконання таких **завдань**: простежити індивідуально-авторські перетворення ФО, визначити їх функціональне навантаження в межах контексту.

Дослідження широкого трансформаційного потенціалу ФО, постійного оновлення складу їх компонентів, формальних та структурних видозмін унаслідок впливу історичних процесів, екстралінгвістичних факторів і розвитку мовної системи – з одного боку, модифікації ФО під пером майстрів слова згідно з сюжетною лінією – з іншого, а також твердження про стійкість (постійність) компонентного складу і структурну цілісність фразеологізму як діалектичну єдність константного та варіантного на сьогодні спростовують твердження про незмінну структуру фразеологічних зворотів.

Фразеологізми в будь-якій мові є невичерпним джерелом мовної експресії, яким завжди послуговувались майстри слова. Динамічний розвиток фразеологічного складу мови зумовлений постійними змінами в науковому, культурному, політичному житті, що сприяє виникненню нових, яскравих виражально-зображальних засобів.

На думку О. Молоткова, уживання стійких словосполучень у новому значенні спричинене насамперед порушеннями звичайних зв'язків слів і відношень у висловлюванні, можливістю сполучення ФО зі словами такого лексичного ряду, із якими у межах норми фразеологічний зворот як мовна одиниця сполучатися не може [16, 124].

Під трансформацією О. Пономарів розуміє видозміну стійких словосполучень з певною стилістичною настановою. Характерними особливостями видозміни фразеологізмів науковець вважає збереження їх внутрішньої форми, відносну стійкість та нарізнооформленість. Саме збереження внутрішньої форми дозволяє оновлювати фразеологічний образ, стертий

унаслідок частого вживання. Стійкість таких видозмінених одиниць – ознака відносна, а не абсолютна, і ніби суперечить визначенню фразеологізму. Отже, в загальній системі мови фразеологізми виявляють найбільшу міру стійкості поза межами контексту, а в конкретному тексті набувають здатності до перетворення. Трансформовані фразеологізми завжди зберігають співвіднесеність із семантикою вихідного джерела [20, 126].

Трансформацією стійких сполучень Н. Бойченко називає “зміни, які викликані їх актуалізацією в особливих контекстуальних умовах, що увиразнюють повідомлення шляхом вираження експресивної інформації” [3, 16].

Різняться погляди науковців і на способи трансформації фразеологічних одиниць. Традиційно виділяють семантичну й структурно-семантичну трансформацію. Під семантичною трансформацією дослідники розуміють зміну семантичної структури фразеологізму внаслідок розширення його сполучувальних можливостей, а також зміну значення сталого звороту в певних контекстуальних умовах. Семантичні модифікації стійких словосполучень полягають у розширенні значення фразеологізму, підкресленні його особливих відтінків, або у заміні одного значення іншим. До варіантів структурно-семантичних видозмін ФО традиційно відносять: заміну одного або кількох компонентів, розширення чи скорочення компонентного складу сталого звороту, використання замість стверджувальної заперечної форми і навпаки, а також контамінацію. Стилістично задане відхилення від усталеної норми освіжує структуру й семантику ФО, зберігаючи внутрішню форму фразеологічного образу. Письменники вдаються до індивідуально-авторської переробки традиційних фразеологічних виразів, спрямованою на створення динамічної моделі світу. Такий образ набуває виразової сили в художньому контексті та дуже часто відбиває власне бачення митця.

Трансформовані фразеологізми є “індивідуально-авторськими утвореннями, що являють собою семантичну або структурно-семантичну модифікацію узуальних фразеологізмів” [1, 17]. Оказіональні значення ФО формуються внаслідок структурної перебудови фразеологізму під впливом певного контексту, а не у процесі переосмислення стійкого словосполучення.

Складна семантична структура ФО дозволяє різні модифікації, залежно від контексту реалізації, розширюючи тим самим комунікаційні можливості. У різного роду okazіональних фразеологічних одиницях науковці спостерігають тенденцію до порушення як значеннєвої, так і структурної стійкості. Закладена у самій природі стійкого словосполучення, у його суперечливому характері, ця тенденція виражається у структурній нарізнооформленості та значеннєвій цілісності компонентів. Індивідуально-авторські зміни фразеологічних одиниць “лежать у межах змістовної ідентичності, поки okazіональна одиниця може бути співвіднесеною з фразеологізмом-основою” [2, 19].

Одним із типів фразеологічної трансформації є формальні зміни компонентів звороту, які суттєво не змінюють його усталеного значення. Вони свідчать про високу майстерність автора у використанні усього мовного арсеналу

під час створення певного образу. Таке незначне відхилення від традиційної форми звороту є засобом пристосування певного фразеологізму до конкретної мовленнєвої ситуації: “Я без тебе нічого не значу, / ніби **птиця без крил**” [21, 38]; “Колись же вони щезнуть, / всі **скрині всіх Пандор**” [15, 114]; “Може, це біль наш, а, може, вина, / Може, **бальзам на занедбані душі** – / Спогад криниці і спогад вікна, / Спогад стежини і дикої груші” [15, 15]; “Команда схопилась! Рвонулась!!!... Та пізно: / на тлі циферблата логічно жорстокім / дві стрілки, підвладні законам залізним, / рубали хвилини **мечами Дамокла**” [15, 43]; “Сміявсь юнак о другім дні: / – Це, – каже, – в роті по мені, / мабуть, скучують. **Сни на руку**” [5, 235]; “Впало слово, як удар, / встав розгніваний владар. / – Що ти, хлопче, **стратив глузд?** / – Та слуга ні пари з уст” [19, 312].

Індивідуально-авторське перетворення стійких словосполучень завжди зумовлене конкретною стилістичною метою. Трансформація фразеологізмів як один із найпоширеніших стилістичний прийом в художніх творах, не тільки сприяє певному перетворенню усталеної фразеологічної системи, а й стає потужним поштовхом до оновлення її виражально-зображальних засобів [7, 10].

Прийом лексичної заміни складників (субституція) фразеологічного звороту зумовлений його цілісністю та нарізнооформленістю і містить у собі неабиякі стилістичні можливості. Це один із найпоширеніших способів структурно-семантичної модифікації фразеологізмів. Такі фразеологізми-оказіоналізми виникають унаслідок цілеспрямованої заміни одного, кількох а іноді всіх компонентів звороту функціонально подібними. У художньому мовленні митців зафіксовано усі різновиди субституції, які відзначаються винятковою експресією та естетичною спрямованістю.

У більшості випадків лексичні заміни складників фразеологізму супроводжуються й формальними видозмінами, у яких відображено граматичні зв'язки сталого звороту з іншими членами речення, тому під час аналізу лексичних змін вони не беруться до уваги. Внаслідок okazіональної перебудови лексичний заміник та замінюваний елемент можуть належати як до однієї, так і до різних частин мови, наприклад: “Хай **полотном простелиться дорога**, / що повела науку по землі” [19, 342]; “**Кипить у нас в артеріях сучасність**” [15, 27]; “Ти дала мені радісну вдачу, / **Кров гарячу пустила до жил**” [22, 38]; “Як тяжко **стукать у чужі оселі**, / бездомним будши на своїй землі” [15, 73] (пор.: стукати у двері).

У творах письменників зафіксовано заміни стилістично нейтрального, нормативного складника фразеологізму його експресивним синонімом: “**Ви скорчите кислу пику**, / Коли повідомлю вас, / що предок мій споконвіку / хліб сіяв і свині пас” [22, 47]; “Мир **хижинам**, война – **дворам**” – / по всій країні котиться це гасло. / Війна палацам – мир хатам!” [11, 171] (пор.: Мир хатам, війна палацам.) – стан життя пригнобленої людини влучно передається лексемою *хижина*, що має відтінок розмовності. Завдяки такій модифікації усталений зворот набуває політичного спрямування та гострого соціального характеру. У художньому мовленні М. Рильського прийом субституції надає

загальному образу високого звучання та небуденності: *“І з рук його падуть, як з рога Амальтеї / Плоди, налиті вщерть, і довгі пасма трав”* [21, 252] (пор.: Ріг достатку). Події голодомору в Україні Ю. Клен відтворює за допомогою виразу: *“А дядьків син / В голодний рік подався до міста. / І у чоботях без халяв / Він десь у кам'яній пустелі, / Як пес у ярмарок пропав”* [11, 90] (пор.: пропав, як собака в ярмарок) – “хтось безслідно зник або загубився, припинив існування” [95, 140]. Заміна лексеми **собака** на згрубілий просторічний варіант **пес** передає зневажливе і байдуже ставлення влади до людей та їх горя, а також відображає долю всього українського народу.

Модифікуючи форму стійкого звороту, письменник прагне зруйнувати стереотипне сприйняття фразеологізму, подолати абстрактність, оновити і розширити мікробраз, надати фразеологізму яскравого стилістичного забарвлення [23, 15]. Завдяки творчому переосмисленню фразеологізмів, націленому на створення художнього ефекту, письменники підсилюють їх виразність через якісні зміни усталеного звороту, що розширює межі індивідуально-авторської думки, надає виразу небуденності, робить його більш помітним.

У художньому доробку митців чільне місце посідає трансформація фразеологічних одиниць, яка полягає у розширенні їх компонентного складу. Розширення фразеологізму – це “структурно-семантичні оказіональні зміни фразеологічних одиниць, при яких не виникає нової ФО, а лише конкретизується її образ” [40, 10]. Це один із індивідуально-авторських засобів, що використовується для підвищення емоційності та експресивності всього висловлювання **бальзам на занедбані душі** (пор. як бальзам на душу), **взяла на утлі плечі** (пор. взяти / брати на (свої) плечі): *“Щоб знали майбутні предтечі / в щасливій і гордій добі: / їх горе на утлі плечі / Онися взяла собі”* [22, 40]; (пор.: брати / взяти (прийняти) на [свої] плечі) – “робити все самому, не обтяжуючи когось” [95, 42]; *“Може, це біль наш, а, може, вина, / Може, бальзам на занедбані душі – / Спогад криниці і спогад вікна, / Спогад стежини і дикої груші”* [15, 15]; *“О, не забудьте тих, що рвались крізь багнети / В степах поклали голови свої / Щоб більше нашу голубу планету / Не шарпали розбійницькі бої”* [22, 56]; *“Нехай тендітні пальці етики / торкнуть вам серце і вуста”* [15,66] (пор.: торкати душу (серце)); *“Криши, ламай, троци стереотипи! / Вони кричать, пручаються, – ламай!”* [15, 11] (пор.: ламати стереотипи).

Трапляються випадки, коли прийом розширення фразеологізму завдяки введенню нових слів і прийом заміни нормативного складника комбінуються: *“Лежав він, мов кимось загублене фото, не змігши узять Рубікону порога”* [15, 226]; *“Обвуглюйся. З дияволом грай в теніс. / Згори на попіл в думах і літах”* [15, 11] (пор.: грати з вогнем).

Іноді фразеологічна перебудова відбувається унаслідок адаптації фразеологізму до художнього тексту із застосуванням заперечної частки: *“І життя мовби їх не било, / І дріма в них чимало сил. / Але їм тільки сняться крила, / Наяву ж – вони зовсім без крил”* [22, 70]; *“Ні, сонний спокій зовсім намне сниться, / Ні, нас не вабить ніжна тишина – / Прийдешнє осяває наші лиця, /*

Неспокій творчий з вічністю єдна” [22, 53]; *“Вечірнє сонце, дякую за віх, / котрі нічим не осквернили душу. / За те, що завтра жде своїх натхнень. / Що десь у світі **кров ще не пролито**”* [15, 9].

Використання у будь-якому художньому тексті фразеологізмів стилістично увиразнює мову, оскільки характерною ознакою стійких словосполучень є експресивність, завдяки якій вони є одними з найяскравіших виражально-зображальних засобів мови. Більша частина сталих зворотів виконує емотивну функцію, бо вони не просто називають дії та явища, а й дають їм певну оцінку. Загальномовні стійкі звороти часто застосовуються у мові митців. У творах письменників фразеологізми, як образні одиниці, використовуються з певним художньо-виражальним завданням або набувають заданого автором емоційного забарвлення [35, 156].

Одним із різновидів перетворення стійких словосполучень є фразеологічна алюзія. Використання цього способу структурно-семантичної трансформації ФО зумовлене “семантичною місткістю усталених зворотів, що в оказіонально-мовленнєвому вживанні переходить в окремі компоненти цих виразів” [5, 11]: *“А я їду. А я роблю наосліп / на міннім полі обережні па”* [15, 74] (пор.: йти навпомацки); *“Хай ми посинієм од натуги, / Поступ не зупиним все одно: / Нові покоління – не папуги, / Щоб **товкти заучене давно!**”* [22, 55]; (пор.: товкти воду в ступі); *“**До шаблі й булави**, – козацька мати вчила нас, – **ще треба й голови!**”* [10, 47] (пор.: до булави треба й голови).

До натяку на усталену форму фразеологізму вдається М. Зеров шляхом застосування у вузькому контексті спільного компонента сталого звороту: *“Щоб потім, затримавши хибний лет, / **Ротата кракнула тобі ворона: / “Ні, він не наш, бо... дідич і естет!”**”* [11, 33]. На сприймання традиційного фразеологізму наштовхують використані митцем компонент **ворона** загальноновживаного звороту **біла ворона** та словосполучення **він не наш**. Переосмислений фразеологічний зворот відіграє значну роль у створенні правдивої картини того середовища, у якому вимушені були існувати справжні митці в Україні післяреволюційної доби.

Естетично вагомими є фразеологічні алюзії, створені на ґрунті власних назв. У результаті такого перетворення виникає конденсований символ, побудований на асоціативних зв'язках минулого з теперішнім: *“**Прорубане вікно – з укрупу у Європу**. / В Європі вже був млин, двигучий, паровий. / А прадід мій ходив, як **Ной після потопу**. / А я собі, мала, була – як херувим”* [15, 68]; *“Згадайте в поспіху вагона, в невідворотності зникань, / як **рафаелівська Мадонна / у вічі дивиться вікам!**”* [15, 66]; *“А це уже віки. Ніхто уже й не зна, / в туманностях душі чи, може, **Андромеди** – / я в мантіях дощу, прозора, як скляна, / приходжу до живих, і згадую про мертвих”* [15, 10]; *“**Ще кожен пальчик сам собі Бетховен**. / Ще все на світі гарне і моє, / / світить сонце оком загадковим / Ще слів нема. Поезія вже є.”* [15, 28]; *“А їхній син у бою згорів, / щоб **Кубу зняти з хреста**, / о, скільки на світі є матерів, / і кожна мати свята!”* [19, 213].

Одним із найбільш поширених прийомів структурно-семантичних

трансформацій є фразеологічна контамінація, тобто поєднання в одному виразі двох або більше фразеологічних одиниць. У такому разі семантика однієї чи обох фразем буквализується. Поєднуватися можуть ФО, зовсім між собою не пов'язані, однак у більшості випадків для них характерна наявність спільного образного конкретизатора: синонімічні чи антонімічні слова, які відносяться до одного тематичного ряду. При обігруванні семантики фразеологічного звороту враховуються особливості компонентного складу сталих словосполучень та особливості їх змісту. Яскравого стилістичного ефекту досягає Ю. Клен, створюючи оказіональний фразеологізм: **“збурюючи каламуть, / під гамір золоту в ній ловлять рибу”** [11, 172]. У такий спосіб письменник зображує хаос в українському суспільстві в період громадянської війни. Митець майстерно поєднує вдало дібрані фразеологізми **каламутити воду** (вносити неспокій, розлад; створювати безладдя) і **ловити рибу в каламутній воді** (мати вигоду із чого-небудь, користуючись із неясності обставин, чиїхось труднощів). Заміна дієслова **каламутити** на іменник **каламуть** посилюється експресивно забарвленим дієприслівником **збурюючи**, який виконує функцію контекстуального синоніма. До слова **риба** додається означення **золота**, яке конкретизує семантику всього виразу та в алегоричній формі передає справжню причину створеної в Україні ситуації – боротьба за владу, розкрадання скарбів та перерозподіл землі.

Виняткової експресії набувають оказіональні фразеологізми, утворені поєднанням двох чи більше зворотів: **“Гострила вуха темрява у шклі”** [15, 73] (пор.: гострити (зуби, ніж, очі, язик) та насторожувати вуха); **“Та швидко ми гордісвим мечем / За прикладом великим македонця / Цей дамоклинський вузол розсічем”** [11, 125]. В останньому прикладі посиленню експресивності фразеологізму сприяє поєднання поетом двох різних фразеологізмів. Значного стилістичного ефекту Ю. Клен досягає завдяки взаємозаміні складників двох узуальних зворотів гордіїв вузол і дамоклів меч. Внаслідок такої перестановки вираз набуває нового нестандартного звучання і розкриває основну проблему, порушену у вірші – загроза війни, через нездатність керівництва розв'язати суспільні та політичні питання.

Яскравий стилістичний ефект дає увиразнення стійкого словосполучення через заміну його синтаксичної структури, а саме – прийому редукції. Фразеологізм стає більш компактним і лаконічним, а художня мова набуває динамічного характеру. Редукований фразеологічний зворот може граматично оформлюватись як усічене речення: **“По чому фунт?”** (пор.: по чому фунт лиха?); **Рушив він – і з пліч гора** (пор.: гора із пліч упала): **Десь мідний марш розтяв далечину / Надвоє. Мертві ліхтарі воскресли. / Чиюсь німу завітчану труну / Замерзлими дорогами понесли. / – По чому фунт? / – Дозвольте прикурить! – Мужчино, вам не скучно тут самому? / ...А твердих звуків почорніла мідь / Іде, як сходи в безвість невідому”** [21, 307]; **“Згас, мов лампа, в серці хитрий замір, / він до лімузину сів, / а навколо знявся свист і гамір, / і розлігся спів. / Та мотором лють загуркотіла. / Рушив він – і з пліч гора, / і ще довго, ніби дзвін металу, /**

вслід лунало: "Не пора" [5, 317].

Силу емоційного звучання митці збільшують, використовуючи вислови, які за змістом дорівнюють до афоризмів. У індивідуально-авторських афоризмах конденсуються характерні ознаки стилю будь-якого письменника, в них відбито його світобачення та світовідчуття: "І не знецінюйте коштовне, / не загубіться у юрбі. / **Не проміняйте неповторне / на сто ерзаців у собі!**" [15, 66]; "А я скажу вам правду, холуї: / Ненависть краще, ніж любов фальшива!" [19, 76]; "На цьому світі двічі ми живем, / До смерті – раз, а вдруге – як помрем. / Нести могильний камінь легше тому, / Хто звик трудитися під тягарем" [19, 295]; "Що доля нелегка, – в цім користь і своя є, / Блаженний сон душі мистецтву не сприяє" [15, 88]; "Є скарби, допоки їх шукають" [15, 109]; "Але майбутнє тому і майбутнє, що має бути, щоб не було" [15, 110]; "Найвище уміння – почати спочатку / життя, розуміння, дорогу, себе" [15, 59].

У більшості випадків афоризми, створені митцями, підкреслюють їх життєвий досвід та світобачення. Це один із засобів залучити читача до співпраці: "Шалені темпи. Час не наша власність" [11, 27].

У мовотворчості митців спостерігається широке використання літературних цитат афористичного характеру, які письменники уводять до художніх текстів для посилення естетичного ефекту від прочитаного. Автори вживають загальновідомі висловлювання як в оригіналах, так і власне українською мовою: "Безмежні ниви, чорні і студені, / Та з них вона, мов сонце навесні, / Видобувала кільчики ясні – / Пломіння людськості, що землю гріє, – / **Благословенна ти в жонах, Маріє!**" [22, 318]; "І сказав колись Єсенін, / наш олонєцький поет: / **"Если крикнет рать святая: / Жить идисомной в раю! / Я скажу: не надорая, / дайте родину мою!"**" [11, 314]; "А Пушкін з бронзи в вир туманів / зорить, в руці затисши капелюх: / **"Мчатся тучи, вьются тучи"**, / щезли доли, щезли кручі, / б'є в обличчя сніг колючий" [11, 152]; "Степи на заході і сході / Лягли, неначе ті моря. / Та не однакова в них врода, / і він [Отмарштайн] цитує з "Кобзаря": / **"Руді, руді тут, аж червоні, / а там, там ниви голубі, / мережані полями лона..."**" [11, 166–167]; "Ти стоїш одверто і наївно / над триклятим: **"Бути чи не бути?"** / і регоче кобра з-поза спину, / заховавши підступ за губу" [15, 321].

Переосмислення загальновідомого вислову автори здійснюють, перетворивши його із стверджувального на заперечний або із запитального на стверджувальний, чим додають експресивної виразності. Так, Ю. Клен переробляє назву відомого твору Панаса Мирного "Хіба ревуть воли, як ясла повні?", що допомагає вдало передати одним реченням довготривалість складного соціального становища українського народу: **"Воли ж ревуть, бо ще порожні ясла"** [11, 171]; "Це – сивий лірник. Він багато знає. / Його послухать сходяться віки. / **Усе іде, але не все минає / над берегами вічної ріки**" [15, 108]. Натяком на цитату з "Енеїди" І. Котляревського "П'ятами з Трої наживати" у мовотворчості Ю. Клена є вислів: "Отож на предків любий край / **хай наживають наші п'яти**" [11, 279]. У такий спосіб автор відображає нелегку долю багатьох

видатних постатей України, вимушених покинути Батьківщину в часи репресій.

Наслідком індивідуальної мовотворчості в художньому доробку є трансформація фразеологічних зворотів. Використовуючи сталі словосполучення з певною художньо-стилістичною метою, митці творчо обігрують їх семантичний потенціал, вдаються до їх семантико-стилістичного оновлення, цілеспрямовано переробляють структурно-семантичну модель зворотів. Письменники оновлюють семантику усталеного звороту без структурних модифікацій, вдаються до зміни позиції слів та логічного наголосу, вводять до складу фразеологізму пояснювальні або уточнювальні слова, які впливають на значення ФО, замінюють синонімами, пропускають один чи більше компонентів звороту.

У пошуках мовленнєвої експресії митці вдаються до оригінального, незвичного вираження думки та створення образів. Уживання загальномовних фразеологічних одиниць із деякими модифікаціями, але при збереженні основної семантики змісту, вимагає від автора неабиякої майстерності у володінні словом та завжди позначене творчою своєрідністю. Індивідуально-авторські фразеологізми та афоризми, створені майстрами слова, свідчать про емоційно-експресивний потенціал цих одиниць і є засобами оновлення художньої мови.

Література

1. Бабенко Н. Г. Окказиональная фразеология : опыт структурно-семантического анализа / Н. Г. Бабенко // Актуальные проблемы лингвистической семантики : [сб. науч. ст.]. – Калининград, 1998. – С. 17–27.
2. Білоноженко В., Гнатюк І. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В. Білоноженко, І. Гнатюк. – К. : Наук. думка, 1999. – 156 с.
3. Бойченко Н. О. Стійкі дієслівні сполуки у публіцистичному тексті : типологічні ознаки та експресивний потенціал / Н. О. Бойченко : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.01 "Українська мова" / Н. О. Бойченко. – К., 2002. – 19 с.
4. Виноградов В. В. О теории художественной речи : [учебн. пособие для вузов] / В. В. Виноградов. – 2-е изд., испр. – М. : Высшая школа, 2005. – 288 с.
5. Вілаг почуттів : [збірник української поезії] / [за ред. В. Гребенюка]. – Ужгород : Вид-во ФОП Бреза А. Е, 2012. – 592 с.
6. Гаспарян С. К., Князян С. К. К вопросу об изучении индивидуального стиля автора / С. К. Гаспарян, А. Т. Князян // Филологические науки. – 2004. – Вип. 4. – С. 50–57.
7. Голубева Н. А. Прецедентные единицы в грамматике : традиции и новаторство / Н. А. Голубева // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 5. – С. 47–49.
8. Давиденко Л. Б. Синтаксичні функції і структурно-семантичні модифікації фразеологічних одиниць : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.02 "Українська мова" / Л. Б. Давиденко. – К., 1992. – 23 с.
9. Джаграева М. Л. Коммуникативно-прагматические особенности фразеологической деривации : автореф. дисс. ... к. філол. н. : 10.02.19 "Теория языка" / М. Л. Джаграева. – Ставрополь, 2005. – 32 с.
10. Драч І. Ф. Вибрані твори : [у 2-х т.] / І. Ф. Драч. – К. : Дніпро, 1986. – Т. 1 : поезії. – 1986. – 351 с.
11. Клен Ю. Вибране / Ю. Клен. – К. : Дніпро, 1991. – 460 с.
12. Ковалев В. П. Языковые выразительные средства русской художественной прозы / В. П. Ковалев. – К. : Вища школа, 1991. – 184 с.
13. Коломієць О. М. Фразеологічна синоніміка мови української художньої прози (на матеріалі творів Є. П. Гуцала) : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.02 "Українська мова" / О. М. Коломієць. – Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.

14. Коновець С. П. Комунікативно-прагматичні особливості актуалізації фразеологізмів у дискурсі сучасної преси (за матеріалами іспанських періодичних видань): автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.05 "Романські мови" / С. П. Коновець. – К., 2002. – 19 с.
15. Костенко Л. В. Вибране / Л. В. Костенко. – К. : Дніпро, 1989. – 559 с.
16. Молотков А. И. Основы фразеологии русского языка / А. И. Молотков. – Л. : Наука, 1997. – 284 с.
17. Олійник Б. І. Вибрані твори : [в 2-х т.] / Б. І. Олійник. – К. : Укр. Енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2005. – Т. 1 : вірші, поеми. – 2005. – 608 с.
18. Олійник І. С. Українсько-російський та російсько-український фразеологічний тлумачний словник / І. С. Олійник, М. М. Сидоренко. – К. : Рад. школа, 1991. – 400 с.
19. Павличко Д. Вибрані твори : [в 3-х т.] / Д. Павличко. – К. : Дніпро, 1989. – Т. 1 : поезії. – 1989. – 520 с.
20. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : [підручн.] / О. Д. Пономарів. – 2-ге вид., стереот. – К. : Либідь, 1993. – 248 с.
21. Рильський М. Збірник творів : [в 20-ти т.] / М. Рильський. – К. : Наукова думка, 1983. – Т. 1. – 345 с.
22. Савенко А. О. Прецедентні цитати як різновид дискурсивної фразеології / А. О. Савенко // *Studia germanica et romanica*. Серія : іноземні мови, зарубіжна література, методика викладання. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – № 1. – С. 141–148.
23. Симоненко В. А. Твори : [в 2-х т.] / В. А. Симоненко. – Черкаси : Брама–Україна, 2004. – Т. 1 : поезії ; казки ; байки ; з неопублікованого ; проза ; літературні статті ; сторінки щоденника ; листи. – 2004. – 424 с.
24. Скиба Н. Г. Активні фразеотворчі процеси в українській публіцистичній і художній прозі кінця ХХ – початку ХХІ ст. : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.02.01 "Українська мова" / Н. Г. Скиба. – К., 2005. – 20 с.

Анотація

У статті розглядаються питання трансформації фразеологізмів у поетичній мові ХХ століття. Визначаються функції, семантико-стилістичні та структурні особливості індивідуально-авторських перетворень ФО. Виявляються особливості авторських асоціацій, естетичний смак поетів у галузі художньо досконалого вислову, а також значення їх мовотворчості у процесі збагачення системи виражально-зображальних засобів української літературної мови ХХ ст.

Ключові слова: трансформація фразеологізмів, індивідуально-авторські перетворення, модифікації ФО, виражально-зображальні засоби.

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы трансформации фразеологизмов в поэзии ХХ столетия. Определяются функции, семантико-стилистические и структурные особенности индивидуально-авторских преобразований ФЕ. Выявляются особенности авторских ассоциаций, эстетический вкус поэтов, а также значение их творчества в процессе обогащения системы выразительных способов украинского литературного языка ХХ столетия.

Ключевые слова: трансформация фразеологизмов, индивидуально-авторские преобразования, модификация ФЕ, выразительно-изобразительные способы.

Summary

The article deals transformation of the phraseology in the poetry of the twentieth century. Determined functions, semantic and stylistic and structural features of individual copyright reforms FO. Identifies features of copyright associations, aesthetic taste of poets and the importance of their work during the enrichment process of expressive ways Ukrainian literary language of the twentieth century.

Keywords: transformation idioms, individual author conversion, modification FO, expressive figurative ways.